

הגרלה בעולם התפילה

נחמיה טיילור, עלי מרצבך

הצגת הבעיה:

הרמב"ם פותח בהלכות תפילה באומרו: "חייב מצווה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל כל יום" וכו'. ומבואר כשהבקשה מהווה אחד מעיקרי התפילה. שאלת צרכיו הפרטיים והכלליים מקשרת את האדם לבורא עולם, האדם מרגיש תלות בבורא עולם ותלות זו מקרבת את האדם להקב"ה. הנושא העומד לדיון הוא מה הם התחומים שבהם מותר לאדם לבקש משאלה מאת הקב"ה.

נשאלת השאלה האם מותר להתפלל על מנת שמאורע מסוים או מצב מסוים יקרה או לא יקרה כאשר התרחשותו היא כבר קבועה במידה מסוימת, למרות שאין למתפלל ולאנשים מסביבו מידע על התרחשותו. מצד אחד ברור שאין להתפלל על מאורע שכבר התרחש שהרי זוהי תפילת שווא, אבל מצד שני אין מניעה להתפלל לפני הטלת גורל כדי שהגורל יוציא מה שרצוי.

אולם ישנם מקרי ביניים שלגביהם אין ידיעה בכלל לאף אחד בעולם והתוצאה היא בלתי ניתנת לחיזוי ובכל זאת התוצאה היא קבועה, היא איננה אקראית ולפי חוקי הטבע היא איננה יכולה להשתנות. מתברר שבטבע יש הרבה תופעות כאלה, אחת מהן למשל נקראת "אפקט הפרפר": תזוזה של פרפר במקום מסוים בעולם משפיעה על מזג האוויר אף בצד השני של כדור הארץ אחרי זמן מרובה.¹

באופן מעשי יותר, נשאלת השאלה האם מותר להתפלל לפני הגרלה שנעשית על ידי מחשב? שאלה זו נשאלת עתה בכל שנה כשמשרד החינוך עורך הגרלות על ידי המחשב על מנת לקבוע את מקצועות הבגרות.

תהליך ההגרלה על ידי מחשב קטן נראה שונה לחלוטין מאשר הגרלה המוזכרת בהלכה שהיא בקלפי. השוני הוא לא רק בצורת ההגרלה (קלפי או לא) אלא גם במהות ההגרלה: לפי האמת תהליך הגרלה במחשבים מסוימים אינו באמת אקראי. כאשר מבקשים מהמחשב שיוציא לנו מספר אקראי, מתבצעות במחשב מספר פעולות חשבון בין מספרים גדולים שחלקם הוכנסו במחשב בזמן תכנתו (על ידי המהנדסים שכנו ותכנתו את המחשב) וחלקם הם המספרים הקודמים שהמחשב הוציא בפעולה קודמת ושהוא שמר בזיכרון. לכן ניתן לומר שבאופן

תיאורטי, בן אדם המכיר את תכנות המחשב וכן יודע מה היו התוצאות הקודמות של המחשב, יכול - על ידי עבודה ארוכה של חישובים - למצוא את המספר "האקראי" שהמחשב יוציא בהמשך. אם כך הדבר, התוצאה איננה באמת אקראית אלא זוהי רק אקראיות מדומה, התוצאה הרי היא הכרחית - למרות שאין סיכוי שהשתמש יודע אותה לפני שהמחשב מציג אותה. אז מתעוררת השאלה, האם מותר להתפלל שתצא תוצאה מסוימת בהגרלה שנעשית בצורה זאת?²

מקורות חז"ל:

1. משנה בכרכות דף נ"ד ע"א אומרת "הצועק לשעבר הרי זה תפילת שווא ולפי הגרסא במשניות "כיצד" הייתה אשתו מעוברת אומר יה"ר שתלד אשתי זכר הרי זה תפילת שווא" וכו'. הרע"ב על המשניות מסביר שהסיבה שהוי תפילת שווא היא "המתפלל על מה שכבר היה הרי זה תפילת שווא שמאי דהוי הוי". ע"כ הרמב"ם פ"י הכ"ו מהלכות תפילה כתב "כללו של דבר לעולם יצעק אדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר ויודה וישבח כפי כוחו וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד הרי זה משובח".

הגמרא מביאה ברייתא האומרת "שלושה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח ופירש רש"י - הזרע אלא יקלוט ויהיה ולד ולאחר שלושה ימים אם לא קלט כבר הסריח ואין תפילתו מועילה, משלושה ועד ארבעים יום יבקש רחמים שיהיה זכר וכו'. - מקשה הגמרא "ומי מהני רחמי והא"ר יצחק בריה דר' אמי איש מזריע תחילה יולדת נקבה אישה מזרעת תחילה יולדת זכר שנאמר "אשה כי תזריע וילדה זכר" - הכא במאי עסקינן כגון שהזריעו שניהם בבת אחת". ע"כ דברי הגמרא.

כשהגמרא שואלת ומי מהני רחמי מסביר רש"י - "ומי מהני תפילה לזכר אפילו בתוך ארבעים יום, והלא הרבה תלוי בהזרעה תחילה" משיבה הגמרא שהאפשרות היחידה שמועילה תפילה היא כשהזריעו ביחד ואזי ההיתר להתפלל שיוולד זכר הוא מפני שיש אפשרות שעד ארבעים יום מין העובר עדיין לא נקבע. משמעות הדברים היא שאם המין כבר נקבע אפילו כשאין באפשרותנו לדעת מין העובר (וכך היה מלפני זמן מה כשלא היו הבדיקות הגנטיות שמאפשרים לנו לדעת מין העובר בשלב מוקדם של ההריון) אסור להתפלל. במילים אחרות כרגע שהמצב הוא קבוע אין להתפלל שהמצב ישתנה גם כאשר אין אפשרות בעולם לדעת מהו המצב הנתון.

אי לכך מתוך פשט דברי הגמרא ניתן להסיק כי אין להתפלל לפני הגרלה שנעשית על ידי מחשב מפני שהתוצאה שהמחשב יפלוט היא תוצאה קבועה על אף שאין איש בעולם היודע אותה.

2. המלאכת שלמה בפירושו על המשנה שם מביא את דברי המורחי על רש"י בפרשת ויצא (פרק ל' פסוק כ"א) "ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה" כתב רש"י: "פרשו רבותינו שדנה

לאה דין לעצמה - אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליה ונהפכה לנקבה". ע"כ דברי רש"י. המזרחי הוסיף: "אבל ההיא דתנחומא דרב הונא בשם ר' יוסי אמר אף על פי כן אם הייתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר ואת הזכר נקבה וכן הוא מפורש בירמיהו [יח', ב-ד]. וכן אתה מוצא בלאה - ודאי פליגא אמתנ' דפרק הרואה, ולפיכך צריך לומר דרב הונא בשם רבי יוסי ברייתא אשכחיה ודרש כוותיה". ע"כ דברי המזרחי. מדברי המדרש המצוטט במזרחי משמע שאדם יכול להתפלל עד שהאשה עומרת ללדת.

דעה זו מוזכרת גם בירושלמי ברכות [פ"ט, ה"ג] - "פיסקא הצועק לשעבר - דבית ינאי אומר ביושבת על המשבר היא מתניתא הא קודם כן יצלי [ירמיהו יח] הנה כחומר ביד היוצר" ע"כ דברי הירושלמי. הסבר הרבנים הוא כך - דבית ינאי סוברים שמש"כ במשנה שמותר להתפלל - יה"ר שתלד אשתי זכר - מדובר כל עוד שהיא עוד לא ישבה על המשבר דהיינו שצירי הלידה לא התחילו - לאחר התחלת הצירים אסור להתפלל. ר' יהודה בן פני חולק וסובר שכל עוד שלא ילדה אפשר להתפלל ולומר יהי רצון שתלד אשתי זכר.

דברים אלו של הירושלמי סותרים את דברי המזרחי במה שכתב "שדברי המדרש ודאי פליגא אמתנ' דפרק הרואה" כי הלא אין הכרח לומר שהמדרש חולק על המשנה. הרי המשנה לא קבעה תאריך מתי תפילתו נחשבת כתפילת שווא, רק התלמוד בבלי קבע שלאחר ארבעים יום תפילתו הוי תפילת שווא ועל זה הירושלמי חולק וסובר שתפילתו מועלת גם לאחר תאריך זה כמבואר ודברי המזרחי צ"ע.

כמו שכתבנו ישנן שתי שיטות בירושלמי:

א. שיטת דבית ינאי הסוברת שתפילתו מועלת עד התחלת הצירים - האישה יושבת על המשבר.

ב. שיטת ר' יהודה בן פזי הסוברת שגם בשעה שהיא יושבת על המשבר אפשר להתפלל ומביא ר' יהודה בן פזי הוכחה לדבריו מהפסוק "הנה כחומר ביד היוצר". משמעות הוכחה זו היא שביד בורא עולם להפוך כל דבר ודבר, ולכן אף אם מינו של העובר כבר נקבע מ"מ הקב"ה יכול להפוך את החומר ואי לכך תפילתו אינה תפילת שווא. לפי זה צריך לומר שדעתו של דבית ינאי החולקת על ר' יהודה בן פזי היא שהמין לא נקבע עד שהיא יושבת על המשבר ולכך מועילה תפילתו.

3. לפירוש זה בירושלמי יש סיוע מדברי המדרש כבראשית רבה פרשה ע"ב ז' שעל הפסוק "ואחר ילדה בת" [פרשת ויצא שם] כותב המדרש "כיצד הייתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר הרי זו תפילת שווא - דבית ר' ינאי אמרי ביושבת על המשבר הדא מחניתא א"ר יהודה בן פזי אף על היושבת על המזכר יכול להשתנות - הה"ד [ירמיהו יח] "הכיוצר הזה לא אוכל

לעשות לכם בית ישראל נאום ה' הנה כחומר ביד היוצר כן אתה בידי בית ישראל" - מה יוצר זה לאחר שיצר את הכר שוברו ועושה אחר, אף אני עושה כן אפילו על המשבר. מכאן משמע שאף אם המין כבר נקבע, מכל מקום מועילה תפילתו לשנות את הקביעה ונשמע מזה שלפי שיטת דבית ר' ינאי מין העובר לא נקבע עד שהאישה יושבת על המשבר. נראה כדבר פשוט שגם ר' יהודה בן פזי מודה שעל אף הקביעה של ירמיהו "הנה כחומר ביד היוצר" אין הקב"ה משנה את סדרי בראשית ואת טבע העולם בכללותו כתוצאה מתפילה. על פי הנחה זו צריך לומר שכל עוד שהעובר לא יצא לאוויר העולם - העובר הוא בגדר של חומר בתהליך קבלת צורה וכל עוד שלא יצא לאוויר העולם עדיין אין תוצאה סופית ואין הוא בגדר של שינוי סדרי מעשה בראשית. למשל כשתהליך כימי מתרחש ותהליך זה הוא בלתי הפיך מבחינה טבעית, אע"פ שהתוצאה ידועה מראש - מ"מ כל עוד שהתהליך לא הסתיים תפילה מועילה לבקש מהקב"ה שיכנסו גורמים חרשים בכדי לשנות את תוצאות התהליך ואין זו נחשבת כתפילת שווא. אולם לאחר סיום התהליך כשהחומר מקבל צורה, אין תפילת האדם מועילה כי הקב"ה אינו משנה את חוקי הטבע ואת סדרי מעשה בראשית, וכביכול אפשר לומר: "החומר בלבד - הוא ביד היוצר" (כמובן בידו של הקב"ה לבטל ולשנות צורה אבל כך גזרה חכמתו ית', שאין הוא משנה חומר שקבל צורה.

4. הוכחה לסברא זו נמצאת בסוגיית הגמרא בתענית דף כ' ע"ב "אמר רב ינאי - לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם תמצי לומר עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו" ע"כ דברי הגמרא שם. טעם לדבר הוא ש"נס" הוא כטרחת לשמים ומכאן בגמרא תענית דף כ"ד ע"א "אמר לו בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה - ייאסף שלא בזמנו". ע"כ סוגיית הגמרא. מקובלנו בשם הגר"י הוטנר זצ"ל - כל נס שמשנה את סדרי מעשה בראשית הוא כביכול טרחת כלפי שמיא ולכך אדם מאבד מזכויותיו כשמבקש לעצמו נס. בפחד יצחק יום כיפור מאמר א' הוא כותב: "הרי למדנו רבותינו שמישה רבינו נתבע על תפילתו בשעת קריעת ים סוף ונאמרה לו תביעה זו בתמיה של "מה תצעק אלי" שפירשו בו חכמים עלי הדבר תלוי ולא עליך - והיינו משום שקריעת ים סוף היא תנאי במעשה בראשית כדאמרינן "וישב הים לאיתנו" [שמות י"ד כ"ז] לתנאו הראשון [שמות רבה פ' בא-ר'] ועניינים השייכים לתחילת היצירה אינם נכנסים בתחום פעולתה של תפילה". ע"כ דברי הפחד יצחק.

למדים אנו מכאן שתפילה אינה מועילה לשנות סדרי מעשה בראשית וברגע שהעובר יצא לאוויר העולם תפילה זו נחשבת כשינוי סדרי מעשה בראשית ובקשה לשנות את הטבע. אולם כל עוד שלא יצא לאוויר העולם לא נגמרה יצירת העובר ואי לכך אין התפילה נחשבת כתפילת שווא לדעתו של ר' יהודה בן פזי כי אין המתפלל מבקש לשנות את הטבע וסדרי מעשה בראשית.

על פי זה אנו למדים שלדעתו של דבית ר' ינאי (החולק על ר' יהודה בן פזי בירושלמי שם) הסובר שכל עוד שלא התחילו הצירים מותר להתפלל, אין מין העובר נקבע עד תאריך זה וממילא

תפילתו אינה תפילת שווא. כמוכן ששיטות אלו חולקות בעליל על שיטת הברייתא המובאת בבבלי אשה מזרעת תחילה וכו' שרק עד ארבעים יום מועילה תפילה. אולם ר' יהודה בן פזי חולק וסובר שתפילה מועילה עד שעת צאתו של העובר כי כל עוד שתהליך היצירה לא נגמר אע"פ שמינו נקבע מ"מ תהליך הלידה לא נגמר ואין תוצאה סופית וממילא מועילה תפילה. למדים אנו משיטה זו שאף בהגרלה כל עוד שתוצאות ההגרלה לא יצאו לאוויר העולם אע"פ שהמספרים כבר נקבעו במחשב אין זה נחשב כתפילת שווא כי תהליך ההגרלה לא נגמר וממילא תפילתו מועילה.

5. התוס' במסכת סנהדרין דף כ"ב ע"א אומרים: "ארבעים יום קודם יצירת הולד - ומ"מ מועילה תפילה להופכו או לזכר או לנקבה כדאמרין בברכות מ' יום קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד זכר וכו'". אולם בפסקי תוס' כתוב שם בסגנון קצת שונה וכך כתוב - "אחרי יצירת הולד תפילתו מועלת לעשותו זכר או נקבה". ע"כ. ז"א לדעת התוס' תפילתו הופכת את הזכר לנקבה או להפך ולדעת פסקי התוס' תפילתו מועלת לעשות זכר או נקבה. במיצוי הדברים, דעת התוס' היא שמיין העובר נקבע מיד אלא שעד ארבעים יום מועילה תפילה להופכו כי התהליך הבסיסי של יצירתו לא נגמר וממילא תפילתו אינה תפילת שווא. אולם לשיטת פסקי התוס' מין העובר נקבע לפעמים רק ביום הארבעים וממילא מועילה תפילה כל עוד שלא נקבע מינו.

מחלוקת זו רומה למחלוקת האמוראים בירושלמי חולק על הבבלי ביחס לתאריכי הקביעה של המין, אולם העיקרון הוא זהה. לדעתו של רבי ר' ינאי תפילתו היא תפילת שווא לאחר קביעת המין המתרחש בשעה שיושבת על המשבר וכך היא דעתם של פסקי התוס' שתפילתו אינה מועילה לאחר שהקביעה נעשתה. אולם לדעתו של ר' יהודה בן פזי כל עוד שהתוצאה הסופית לא יצאה לאוויר העולם מועילה תפילה וממילא תפילתו מועילה כל עוד שהעובר לא יצא לאוויר העולם. כך היא דעת התוס' שאע"פ שמינו של העובר כבר נקבע בהתחלת תהליך ההריון התוצאה הסופית היא לאחר ארבעים יום וממילא בתקופה זו מועילה תפילה להופכו מזכר לנקבה או להיפך.

6. המחבר בסימן ר"ל כותב: "המתפלל וכו' או שהייתה אשתו מעוברת אחר ארבעים יום לעיבורה ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זה תפילת שווא, אלא יתפלל על העתיד וכו'". כתב שם המשנה ברורה: "שכבר נצטייר צורת הולד אבל תוך מ' יום מועיל תפילה וכו'". פירוש הדברים הוא כך: מלשון המחבר משמע שדווקא לאחר ארבעים יום אסור להתפלל אבל תוך ארבעים יום מותר להתפלל ועל זה הקשה בעל מאמר מרדכי [רבי מרדכי כרמי] וא"ת הרי כבר אמרו אשה מזרעת תחילה יולדת זכר איש מזרע תחילה יולדת נקבה וא"כ עיקר הדבר תלוי בשעת ההזרעה ושוב אין תועלת בתפילה וכבר הקשו זה בש"ס ותירצו דמשכחת ליה בשניהם

הזריעו דבכי האי גוונא תפילה מועלת. ומסתימת הפוסקים משמע דלעולם תוך מ' יום מצי להתפלל משום דשמא הזריעו שניהם כאחד ע"ש. ע"פ דבריו המחבר סובר שמחמת ספק זו שמא הזריעו שניהם בתוך מ' יום תמיד מותר להתפלל והסבה לכך כתב המשנה ברורה שלא נצטייר צורת הולד והיינו כשיטת פסקי התוס' שכתבו שתפילתו מועלת לעשותו זכר או נקבה. אולם ניתן לומר הסבר אחר שונה מהמשנה ברורה והוא על פי דברי התוס' שלאחר ארבעים יום מינו של העובר הוי כעובדא קיימת ולכך לא מועילה תפילה. אולי זהו כוונת הלבוש שכתב "ודווקא אחרי ארבעים יום לעיבורה אבל תוך מ' יום יכולה תפילתו להועיל שעדיין לא נגמר יצירת הולד עד מ' יום" דהיינו מינו נקבע אבל לא נגמר תהליך היצירה.

ההבדל בין שני פירושים אלו הוא ביחס לתפילה על תוצאות מחשב שלדעתו של המשנה ברורה ברגע שהתוצאה נקבעה אע"פ שאין אנו יודעים את התוצאה אסור להתפלל ולכך העמיר את דברי המחבר שתוך ארבעים יום לא נצטייר צורת הולד. אולם לפי ההסבר השני וכמוש"כ בדברי הלבוש אף אם התוצאה נקבעה אבל עדיין לא נגמר תהליך יצירתו מותר להתפלל ולכן כל עוד שהתוצאה לא יצאה לאוויר העולם מותר להתפלל.

7. הגר' עקיבא איגר זצ"ל בהגותיו מביא את דברי ספר החסידים וז"ל: "אל יתפלל אדם לבקש דבר שאינו כפי הטבע ואף שהיכולת בידי הקב"ה כגון הפילה אשתו לח' חודשים אין מתפללים עליו שיחיה ואסור להתפלל שיעשה לו הקב"ה נס בשינוי העולם כגון שיוציא אילן זה פירות קודם זמנו" (ספר החסידים תשצ"ה). דברי ר' עקיבא איגר הם הוכחה לדברינו. אין ביכולתה של תפילה לשנות מצב גלוי וגמור - לאחר שהאשה הפילה אין ביכולתו של תפילה לשנות את רוע הגזירה וכן אין התפילה יכולה לשנות סררי מעשה בראשית שענבים יגדלו בחורף. אולם כל עוד שהמצב אינו ברור וגלוי לעין ואין תוצאות סופיות, כאן תפילה מועילה לבקש מהקב"ה שיכניס גורמים המשפרים את המצב ולשנות את הגזירה. ממילא גם בנושא של ההגרלה, כל עוד שהתוצאות הסופיות לא יצאו לאוויר העולם אף שנקבעו מ"מ תפילתו מועילה.

ראיה נוספת לדברינו היא מדברי הברכי יוסף בסימן זה. המחבר כותב: "הנכנס למוד את גרונו אומר יה"ר מלפניך ה' אלוקי שתשלח ברכה בכרי הזה, התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה, מדר ואח"כ בירך הרי זה תפילת שווא שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי ונעלם ואינו נראה מן העין".

מסתפק הברכי יוסף "ויש להסתפק אי הא דשרי להתפלל עד שלא מדר היינו דווקא בלשון הזה יה"ר שתשלח ברכה בכרי הזה אבל לומר יה"ר שיהיו עשרים כור בכרי שאמדוהו שיש בו עשרה כורים לא צריך לומר כן או דילמא כל מילתא דאמד עד שלא מדר שדיותא היא". מסיק הברכי יוסף "שלש מידות יש, מדר ואח"כ התפלל הרי זה תפילת שווא, לא מדר והתפלל בדרך קצרה

יה"ר שיהיה כך וכך, תפילת שווא לא הוי, דכיון שלא מדד אפשר שתשרה ברכה כמו שאמד אבל לא נכון לעשות כן, אבל מותר לומר יה"ר שתשרה בהן ברכה". עפ"ז משמע שכל עוד שלא התבררו התוצאות הסופיות של המדידה אפשר להתפלל כי הוי כדבר הסמוי מן העין וחסרה לנו הידיעה המוחלטת של כמות החיטה בכרי.

מסקנות:

על פי הנאמר לעיל מתברר שההיתר להתפלל תלוי בשני תנאים, ושניהם הכרחיים:

א. חסרון בידיעת התוצאות.

ב. התוצאות לא נקבעו באופן סופי.

ולכן, לאתר ארבעים יום של ההריון אסור להתפלל שיולד זכר כי התוצאה כבר נקבעה באופן סופי אלא שחסרה ידיעת התוצאה. מצד שני למשל ברור שמותר להתפלל לתוצאות משחקי הלוטו כל עוד הכדור לא ירד מהקופסא כי ההגרלה נעשית על ידי ערוב כדורים ולכן יש גם חסרון בידיעת התוצאות וגם התוצאות לא נקבעו באופן סופי, הכל יכול להשתנות.

נוכיר דוגמא אחרת: ישנו מספר שנהוג לכנותו π המוגדר להיות היחס בין היקף מעגל לבין קוטרו. מתברר שאם נרצה לכתוב את המספר π לפי הפיתוח העשרוני שלו, פיתוח זה אינו נגמר לעולם ואין שום חוקיות המאפשרת לדעת מתוך הספרות הידועות מה תהיה הספרה הבאה. מאז שעובדה זו הוכחה (בשנת 1882), מדענים ניסו כל הזמן לחשב את π בדיוק גדול יותר ובינתיים הצליחו (בעזרת מחשב על) לחשב לפני כשנה את שלוש מאות מיליון הספרות הראשונות של המספר π , הנה למשל את 10 הספרות הראשונות: $\pi = 3.1415926535\dots$

נניח עתה כי מחליטים לחשב את הספרה המופיעה במקום השלוש מאות מיליון ואחד בפיתוח העשרוני של π . מספר זה עדיין לא ידוע לאף אחד בעולם. האם מותר להתפלל שאותו מספר יצא מספר מסוים? לפי הכללים שראינו מתברר שאסור להתפלל לספרה זאת כי התוצאה נקבעה מראש. אומנם התוצאה לא ידועה ולא ניתנת לחיזוי אבל אין כאן אקראיות: אם מבצעים ניסוי נוסף אחרי קבלת התוצאה, תוצאת הניסוי הנוסף תהיה כמובן זהה לתוצאה הקודמת. באקראיות אמיתית, כאשר חוזרים על ניסוי יש סיכוי לקבלת תוצאה שונה. לכן בדוגמת המספר π , האקראיות שבהופעות הספרות היא רק אקראיות מדומה, המכסה אי-ידיעה שלנו ולא אקראיות אמיתית המהווה כלי להקב"ה להתערבות מוסתרת של ההשגחה העליונה, מעין התגלות בעולם הזה (ראה: "על מקראיות ואקראיות", ע. מרצבך, הגיון ג', תשנ"ה).

לעניין הגרלה במחשב, יש לדעת שכל מחשב מצויד בתכנה המייצרת מספרים הנקראים פסידו-

אקראים. מספרים אלו אמורים לחקות את האקראיות של הטבע אבל כמובן שתהליך ההרמיה במחשב גם אם הוא מתוחכם ביותר אינו אקראיות מושלמת. לרוב ניתן לגלות את המכניזם הדטרמיניסטי העומד מאוחרי ההרמיה וכך לנחש את המספרים הבאים. באופן מעשי יש להבחין בין סוגים שונים של הגרלה במחשב. ברוב מחשבים הקטנים, ההגרלה איננה הגרלה אמיתית אלא תוצאה של מספר פעולות חשבון כמו שהסברנו בתחילת המאמר. אולם בשנים האחרונות, אלגוריתם תהליך ההגרלה במחשבים גדולים הוא יותר מתוחכם ומסתמך על מספרים שנקראים "זרע". אותם המספרים יכולים להתקבל או על ידי המפעיל עצמו, או באופן בלתי תלוי לחלוטין ואין למתכנת או למפעיל המחשב שום שליטה עליהם. למשל (היות ויש שעון בכל מחשב גדול) הזרע יכול לבוא מחלקיק השניה שהמפעיל מדליק את המחשב (כך זה נעשה למשל במפעל הפיס). ולכן בתהליך הגרלה כזה (כשהזרע הוא ללא שליטה אנושית) יש בהחלט אקראיות אמיתית כי התוצאה לא נקבעה מראש וגם אם היינו חכמים ביותר לא היה ניתן למצוא את התוצאה.

ולכן, לסיכומו של דבר נראה שאם ההגרלה נעשית עם "זרע" (כמו למשל עבור מפעל הפיס) אזי מותר להתפלל לתוצאות כשעדיין הם בתהליך העיבוד והם "כחומר ביד היוצר" כמו שכתבנו, ועלולות להיות תוצאות שונות. אבל נראה שאם ההגרלה במחשב נעשית ללא "זרע" כי אז התוצאות קבועות מראש ולכן אסור להתפלל לתוצאות. לעניין ההגרלה לבחינות הבגרות, למרות פניותינו הרבות, לא הצלחנו לקבל תשובה ממשד החינוך על סוג ההגרלה ושיטת הגרלה שנעשו לבחירת בחינות הבגרות, ולכן נשאר כאן ספק גם על אופן ההגרלה. אולם בכל מקרה, לאור הנאמר לעיל מסתבר שמותר להתפלל לבחינות הבגרות שייצאו מקצועות מסוימים אע"פ שכבר נקבעו הנתונים במחשב, מ"מ מכיוון שחסרה לנו הידיעה ובעיקר שהמחשב עדיין בעיבוד הנתונים ממילא מועילה תפילה. הסברת הדברים היא כמו שכתבנו, כל עוד שהתוצאות לא יצאו לאוויר העולם ועדיין הן בתהליך עיבודן, מועילה תפילה כי הן "כחומר ביד היוצר".

הערות

1. מאמר קרוב לענין אבל בכיוון שונה לחלוטין: ב. אנגלמן, "על איזה עבר אסור להתפלל?", תורה ומדע כרך י"א, אייר תשמ"ו.
2. מאמר מקוצר בנושא זה הופיע בתחומין ט"ז.